

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-maxsus son
(5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Vaxidov Suxrobjon</i> O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA ZIYORATGOHLARNING ROLI	10-14
<i>Mamatqulov Bekzod, Negmatova Dilafro'z</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FARMATSEVTIKA SANOATINING RIVOJLANISHI: TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR (1991-2024 YILLAR)	15-20
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> FARG'ONA VODIYSINING O'RTA ASRLAR DAVRI KULOLCHILIK HUNARMANDCHILIGI TARIXIDAN	21-25
<i>Raxmatov Ramshod Raximovich</i> XX ASRNING BOSHLARIDA BUXORO VA TURKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AFG'ONISTON OMILI	26-30
<i>Abduraxmonov Adxamjon Soxodilla o'g'li</i> SOVETLAR DAVRIDA FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA MADANIY HAYOT (Z. M. BOBUR NOMLI ISTIROHAT BOG'I MISOLIDA)	31-37
<i>Ergashev Ahmad Abdug'offorovich</i> PAXTAKOR-79 FOJIASI: O'ZBEK FUTBOLINING SSSR OLIY LIGASIDAGI RIVOJLANISH TRAYEKTORIYASIGA TA'SIRI (1979-1991)	38-44
<i>Ergashev Umar Kuzyevich</i> O'ZBEKLARNING "QOVCHIN" URUG'IGA DOIR MULOHAZALAR (QASHQADARYO VOHASI)	45-49
<i>Bebitov Maqsud, Jo'raqulova Mukambar</i> JALOLIDDIN RUMIY: TURKISTON VA ANADOLU O'RTASIDAGI MA'NAVIY KO'PRIK	50-57

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Isayev Kobiljon Abdukodirovich</i> SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY INKLYUZIYA FAOLIYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH USULLARI	58-69
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич</i> ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	70-78
<i>Zokirjonov Muhammadsodiq, Mirzayeva Fotima</i> KAPITAL AKTIVNI BAHOLASH MODEL (CAPM)NING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARINI RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI	79-91
<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО – ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА В ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА	92-98
<i>Jumayeva Guzal, Jumadullayeva Durdona</i> JAHONDA KORPORATIV BOSHQARUV TENDENSIYALARI VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	99-105

<i>Rustamov Jamshed Boturjonovich</i> BIZNES-TA'LIMI XIZMATLARINI KO'RSATUVCHILARNING MARKETING FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	106-110
--	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i> SHAHARSOZLIKDA ZAMONAVIYLIK VA MILLIYLIK MASALASI	111-114
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> YOSHLARDA MILLIY IDENTIKLIKNI SAQLASHNING OMILLARI	115-123
<i>Eshpulatov Inoyat Saparovich</i> FAXRIDDIN ROZIYNING INSON FALSAFASI	124-128
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTERNING DEISTIK MATERIALIZMI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	129-133
<i>Rustamaliyev Mirjalol Hayrullo o'g'li</i> BARQAROR RIVOJLANISHDA DAVLAT BOSHQARUVINING AXLOQIY VA FALSAFIY MUAMMOLARI	134-138
<i>Abdumalikov Abdulatif, Juraboyeva Dilmura</i> YANGI O'ZBEKISTONDA JAMIYAT, INSON VA TABIAT MUNOSABATLARINING UYG'UNLIGI	139-143

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Axmedov Oybek Saporbayevich</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM INGLIZ TILI DARSLARIDA OG'ZAKI NUTQNI SHAKLLANTIRISH	144-152
<i>Алиева Эльвина, Расулова Дильбар</i> ТИПОЛОГИЯ КОНВЕРГЕНЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ	153-158
<i>Mirzayeva Kamola</i> "DEVONU LUG'ATIT TURK" ASARIDA KIYIM-KECHAK NOMLARI	159-164
<i>Abdullayev Akmal Amirovich</i> TOSHKENT VILOYATI ETNOTOPONIMLARINING SHAKLLANISHIDA ETNIK GURUHLAR MIGRATSIYASINING TA'SIRI	165-169
<i>Sayfullayeva Dilnoza Dilshod qizi</i> XUDOYBERDI TO'XTABOYEVNING "BESH BOLALI YIGITCHA" ROMANIDA MUALLIF BIOGRAFIYASI IFODASI	170-174
<i>Rahmonova Surayyo Ne'matovna</i> MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI	175-179
<i>Чернова Наталья Васильевна</i> ОЦЕНКА И ДИАГНОСТИКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ	180-184
<i>Abdusalomova Aziza Homidovna</i> SA'DIY SHEROZIY SHE'RIYATINING ANGLIYADAGI TARJIMALARIDA POETIK SHAKLNING USTUVORLIGI	185-192

<i>Morozova Anastasiya Vladimirovna</i> SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS IN THE NAMES OF DINING ESTABLISHMENTS	193-196
<i>Murotaliyeva Maftuna Shukurullo qizi</i> P.D.JEYMSNING DETEKTIV ASARLARIDA INTERTEKSTUALLIK	197-200
<i>Ismatova Shaxnoza Axror qizi</i> DAVLAT RAHBARLARINING BAYRAM TABRIKLARI: LINGVISTIK, STILISTIK VA PRAGMATIK TAHLIL	201-205

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Qayumov Zoir Ergashevich</i> O'ZBEKISTONDA YURIDIK JAVOBGARLIKDAN OZOD QILISH INSTITUTI RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	206-210
<i>Tajaliyev Ilyosbek</i> PIROTEKNIKA BUYUMLARINING QONUNGA XILOF MUOMALASINING UMUMIY TAVSIFI VA TURLARI	211-215
<i>Sanayev Botir</i> SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA YETKAZILGAN ZARAR UCHUN YURIDIK JAVOBGARLIK MUAMMOLARI	216-221
<i>Alisherova Nozima Nizamidin qizi</i> PORA OLIH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISH MASALALARI	222-230
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> SPECIFIC FEATURES OF EARLY TERMINATION OF LOCAL DEPUTY POWERS ON OBJECTIVE GROUNDS	231-234
<i>Mirzayev G'olibjon Halimovich</i> PROKURATURA ORGANLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH TUSHUNCHASI, AHAMIYATI VA ZARURATI	235-242

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI ART-PEDAGOGIKASI ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI	243-248
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA YUQORI SINF O'QUVCHILARINING IRODAVIY SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH.....	249-255
<i>Egamberdiyeva Zarina Oltiboyeva</i> GEOAXBOROT TEXNOLOGIYALAR FANINI O'QITISHDA GAMIFIKATSIYA METODIKASINI QO'LLAB TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	256-260
<i>Abdiyev Jahongir Ruzibayevich,</i> INTELLEKTUAL QOBILIYATLARNI INOBATGA OLGAN HOLDA TALABALARNING ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	261-265
<i>Alimkulov Jamshid</i> BO'LAJAK GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINING LOYIHALASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI	266-272

Kurbanov Olim Esirgapovich

TARIX FANI MUTAXASSISLIGI MAGISTRATURA TALABALARINING TADQIQOT

KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH: TARIX VA ZAMONAVIYLIK 273-277

Received: 10 March 2025
Accepted: 15 March 2025
Published: 25 March 2025

Article / Original Paper

GRAMMATICAL AND STRUCTURAL CHARACTERISTICS OF MERONYMS

Rahmonova Surayyo Nematovna

Employee of the Department of Preschool and School
Education of the Baysun District
E-mail: surayyorahmonova80@gmail.com

Abstract. This article discusses views on meronyms, their grammatical and structural aspects, and their thematic description.

Keywords: meronym, partonym, grammatical features, thematic classification, meronyms belonging to different thematic groups.

MERONIMLARNING GRAMMATIK VA STRUKTURAVIY XUSUSIYATLARI

Rahmonova Surayyo Ne'matovna

Boysun tumani Maktabgacha va maktab ta'limi bo'limi xodimi

Annotatsiya. Ushbu maqolada meronimlar borasidagi qarashlar, ularning grammatik va strukturaviy jihatlari, ularning mavzuli tavsiflanishi borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: meronim, partonim, grammatik xususiyatlar, mavzuli tasniflanish, turli tematik guruhga mansub meronimlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI2Y2025N27>

Kirish. Meronimlar — predmetning butun tarkibiy qismlarini bildiruvchi so'zlar bo'lib, lingvistik jihatdan turli jihatlarni namoyon etadi. Ularning asosiy sintaktik xususiyatlari quyidagilardan iborat. Yunoncha *meros* (qism) va *onoma* (nom) so'zlaridan olingan bu atama obyektning ma'lum bir qismini bildiruvchi so'zlarni anglatadi. Masalan, "g'ildirak" so'zi "mashina" uchun meronim hisoblanadi, chunki mashinaning bir qismi g'ildirakdan iborat. Meronim va uning asosiy objekti (holonim) iyerarxik munosabatda bo'ladi. Masalan, "barmoqlar" qo'lning bir qismi, qo'l esa inson tanasining bir qismi hisoblanadi. Meronimlar, odatda, butunning ajralmas yoki asosiy tarkibiy qismini ifodalaydi. Ba'zi so'zlar kontekstga qarab meronim bo'lishi mumkin. Masalan, "list" so'zi daraxt uchun meronim bo'lsa, qog'oz kontekstida bunday emas.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Meronimlar dunyo tilshunolarini qiziqtirgan soha hisoblanadi va bu borada bir qator muhim ishlar olib borilgan. Jumladan, Jon Lyons o'zining Semantika nomli kitobida meronimiyani leksik semantikaning ajralmas qismi sifatida o'rganib, uni sinonimiya, antonimiya va hiponimiya bilan taqqoslaydi. Charlz Fillmor meronimiyani semantik ramkalar orqali tushuntirib, qism-butun munosabatlarini pragmatik kontekstda qanday tushunish mumkinligini ko'rsatgan.

Muhokama va natijalar. Meronimiya – butun va uning qismlari o'rtasidagi munosabat bo'lib, turli tuzilish va grammatik xususiyatlarga ega. Ularning asosiy jihatlaridan biri iyerarxik

tuzilmaga egaligidir. Meronimlar odatda pog'onali tuzilishga ega. Ya'ni, biror butun tarkibida bir nechta qism bo'lishi va u qismlar o'z navbatida yanada kichik qismlarga ajralishi mumkin. Masalan: *Avtomobil* → *motor* → *porshen*; *Uy* → *xonalar* → *deraza*. Bu degani, meronimiya har doim faqat bitta darajaga emas, balki ko'p pog'onali tuzilishga ega bo'lishi mumkin [1].

Qismlar butunning ajralmas yoki ajraluvchan bo'lishiga qarab meronimlar farqlanadi: *Ajralmas qismlar*: butun yo'q bo'lsa, qism ham yo'q bo'ladi. Masalan, *yuraksiz odam mavjud bo'la olmaydi*. *Ajraluvchan qismlar*: butun saqlanib tursa ham, qismi olinishi mumkin. Masalan, mashina g'ildiraksiz tursa ham, mashina deb atalishi mumkin.

Meronimlar gap tarkibida turli grammatik vazifalarda kelishi mumkin. Masalan: *Uyning eshigi* → egalik qo'shimchasi bilan bog'lanadi. *Kompyuter tarkibiga klaviatura kiradi*. → Tarkibiy bog'liqlik ifodalanadi. Ularning asosiy sintaktik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Aniqlovchi vazifasida. Meronimlar aniqlovchi bo'lib, butunning qism-xususiyatlarini ta'riflaydi. Masalan: Daraxtning shoxlari silkinib turardi. (Bu yerda shoxlari – daraxt meronimi).

Ega vazifasida. Meronim predmet sifatida gapda mustaqil ravishda ega bo'lishi mumkin. Masalan: Ko'zlari chaqnab ketdi. (Ko'zlari – odamning bir qismi)

To'ldiruvchi vazifasida. Meronimlar kesim yoki boshqa so'zlarga bog'liq holda to'ldiruvchi bo'lib keladi. Masalan: Devorning g'ishtlarini almashtirish kerak. (G'ishtlarini – devor meronimi) [2].

Hol vazifasida. Meronimlar gapda harakatning qanday, qaysi qism bilan bajarilishini bildiradi. Masalan: Qo'llari bilan eshikni itardi. (Qo'llari bilan – qo'l meronimi, harakatni bildiradi).

Kesim tarkibida. Ba'zan meronimlar sifatli fe'llar bilan birikib, kesim tarkibida bo'lishi mumkin. Masalan: Ko'ngli xira tortdi. (Ko'ngli – inson meronimi). Shunday qilib, meronimlar gapda turli sintaktik lavozimlarda kelib, predmetning tarkibiy qismlarini ifodalaydi [2].

Meronimlarning semantik xususiyatlari. Semantik jihatdan meronimlar bir necha turga bo'linadi:

a) Anatomik (tana qismlari bilan bog'liq) meronimiya. Bu tur jonli mavjudotlarning tana qismlarini anglatadi. Inson → bosh, qo'l, oyoq; Baliq → suzgich, tangacha, suyak. Meronimlar predmetning butun tarkibiy qismlarini bildiruvchi leksik birliklar bo'lib, anatomik jihatdan inson, hayvon yoki boshqa organizmlarning a'zolari va tuzilmalari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Inson va hayvon anatomiyasiga oid meronimlar.

Bu turdagi meronimlar tirik organizmlarning tana qismlarini ifodalaydi:

Tashqi tana a'zolari: bosh, qo'l, oyoq, barmoq, tizza, tirsak, yelka, kaft, panja.

Ichki organlar: yurak, jigar, o'pka, oshqozon, buyrak, ichak, miya.

Skelet qismlari: bosh suyagi, umurtqa, qovurg'a, chanoq, bo'g'imlar.

O'simliklar anatomiyasiga oid meronimlar.

O'simliklarning tuzilishini tavsiflovchi meronimlar quyidagilardan iborat:

Ildiz tizimi: ildiz, yon ildizlar.

Poya va novda qismlari: poya, novda, shox, po'stloq.

Barg va gul qismlari: barg, gul, gulbarg, changchi, urug'lik.

Meva qismlari: po'choq, urug', eti, danak [3].

Tibbiyotda meronimlar inson organlarini tasniflash va davolashda ishlatiladi. Masalan, yurak meronimi kardiologiyada, o'pka pulmonologiyada muhim tushunchadir. Biologiyada

organizmlar tuzilishini o'rganishda meronimlar zarur. Masalan, o'simliklarning ildiz tizimi yoki barg morfologiyasi fan sohalarida o'rganiladi.

b) Obyekt meronimiyasi (moddiy qismlar). Jismoniy narsalarning qismlarini anglatadi. Stol → oyoq, taxta, sirt; Telefon → ekran, tugma, batareya. Bu meronimlarning farqi shundaki, ularning har biri moddiy jism sifatida mavjud va butunga tegishlidir.

c) Kognitiv va mavhum meronimiya. Ba'zan meronimiya moddiy obyektlar emas, balki abstrakt tushunchalar o'rtasida ham bo'ladi. Kitob → bob, paragraf; Musiqa → nota, akkord; Kompaniya → bo'limlar. Bu turdagi meronimiya strukturaviy jihatdan ajraluvchi bo'lsa-da, semantik jihatdan bir butun hisoblanadi.

Inson tafakkuri, bilimi va aqliy jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar doirasidagi qism-butun munosabatlarini kognitiv meronimiya ifodalaydi. Bu turdagi meronimiyaga quyidagilar kiradi:

1.1. Tilshunoslik va nutq bilan bog'liq meronimiya. Til birliklari o'zaro tarkibiy bog'liqlik asosida qism-butun munosabatini ifodalaydi:

Matn qismlari: sarlavha → paragraf → gap → so'z → fonema; nutq qismlari: kirish → asosiy qism → xulosa; grammatika qismlari: morfema → so'z → gap → matn. Masalan: Kitobning sahifalarida ko'plab qimmatli ma'lumotlar bor. (Sahifa – kitob meronimi) [4].

1.2. Bilim va tafakkur meronimiyasi. Inson bilimi qism-butun munosabatlariga asoslanadi:

Fan va bilim tarmoqlari: matematika → algebra, geometriya; biologiya → genetika, zoologiya; Tafakkur jarayonlari: idrok → tushuncha → tahlil → xulosa; Bilim tizimlari: ta'lim → maktab, universitet, kurslar. Masalan: Matematikaning algebra bo'limi eng qiyinlaridan biri hisoblanadi. (Algebra – matematika meronimi).

Moddiy shaklga ega bo'lmagan, lekin abstrakt tushunchalar ichida qism-butun munosabatlarini aks ettiruvchi meronimiya mavhum meronimiyadir. Ularga quyidagi meronimlarni misol keltirish mumkin:

Vaqt va jarayon bilan bog'liq meronimiya. Ba'zan vaqt yoki jarayonlar ham meronimiyaga ega bo'ladi. Kun → tong, peshin, kechqurun; Hayot → bolalik, yoshlik, keksalik. Bu turdagi meronimiya ketma-ketlik va davriy bog'liqlik asosida shakllanadi [2].

Hissiyot va emotsiyalar meronimiyasi. Muhabbat: sevgi → mehr, sadoqat, e'tibor; Qo'rquv: xavotir → shubha, ikkilanish; Baxt: quvonch → mamnunlik, hayrat, xursandlik kabi. Masalan: Mehr va sadoqat muhabbatning ajralmas qismlaridir. (Mehr va sadoqat – muhabbat meronimi)

Axloqiy va falsafiy tushunchalar meronimiyasi. Axloq me'yorlari: adolat → halollik, haqqoniylik, tenglik; Falsafiy tushunchalar: borliq → moddiy olam, ong, tafakkur; Huquq va qonuniylik: qonun → modda, band, paragraf kabi. Masalan: Adolat halollik va tenglikka asoslanadi. (Halollik va tenglik – adolat meronimi).

Bundan tashqari, "Ijtimoiy va madaniy tushunchalar meronimiyasi" ham mavjudki, ular jamiyat, davlat tuzilishi, madaniyat, din, san'at va turli ijtimoiy institutlarning tarkibiy qismlarini ifodalovchi qism-butun munosabatlaridan iborat [3].

Ularning o'ziga xos xususiyatlari: har bir meronim jamiyat yoki madaniyatning tarkibiy qismini ifodalaydi, meronimlar mustaqil ishlatilganda, umumiy tushunchasiz to'liq ma'no bera olmaydi (masalan, fakultet → universitet), ijtimoiy va madaniy tizimlar doimiy ravishda

o'zgarib boradi va yangi meronimlar paydo bo'ladi. Ijtimoiy va madaniy tushunchalar meronimiyasi turlari:

Davlat va boshqaruv tuzilishiga oid:

Davlat → tarkibiy qismlar: hukumat, parlament, prezident, sud tizimi

Hukumat → vazirliklar: ta'lim vazirligi, iqtisodiyot vazirligi, mudofaa vazirligi

Huquq tizimi → sud turlari: konstitutsion sud, jinoyat sudi, fuqarolik sudi.

Siyosiy tizim → partiyalar: konservativlar, liberal demokratlar, sotsialistlar.

Masalan: Parlament hukumat tarkibidagi muhim institutlardan biridir. (Parlament – hukumat meronimi).

Ijtimoiy guruhlar va qatlamlar.

Jamiyat → ijtimoiy qatlamlar: ishchilar, tadbirkorlar, olimlar, amaldorlar.

Oilaviy tuzilma → a'zolar: ota-ona, farzand, bobo, buvi.

Mahalla → jamoat tarkibi: oqsoqollar, yoshlar, xotin-qizlar kengashi.

Masalan: Mahallaning oqsoqollari muhim masalalarni muhokama qildi. (Oqsoqollar – mahalla meronimi).

Ta'lim va ilm-fan tizimi.

Ta'lim → bosqichlar: maktab, litsey, kollej, universitet.

Universitet → tarkibiy qismlar: fakultet, kafedra, laboratoriya.

Ilm-fan → yo'nalishlar: matematika, fizika, tarix, falsafa.

Masalan: Universitetning tibbiyot fakulteti yangi loyihani taqdim etdi. (Fakultet – universitet meronimi).

Madaniy tushunchalar meronimiyasi. Madaniyat insoniyatning ma'naviy va moddiy yutuqlarini o'z ichiga olgan tushuncha bo'lib, uning qism-butun munosabatlari meronim sifatida namoyon bo'ladi. San'at va adabiyot meronimiyasi:

Musiqqa → janrlar: klassik, pop, jazz, rock.

Diniy meronimiya: Din → tarmoqlar: Islom, Xristianlik, Buddizm [2].

Milliy meronimiya: Millat → etnik guruhlar: o'zbeklar, qozoqlar, tojiklar, turkmanlar kabi.

Xulosa. Meronimlar til tizimida muhim o'rin tutuvchi semantik munosabat bo'lib, ularning grammatik va tematik xususiyatlari tildagi qism-butun munosabatlarini chuqurroq tushunish imkonini beradi. Meronimlar gap tarkibida turli sintaktik rollarni bajarishi mumkin. Ularning grammatik jihatlari, ayniqsa, egalik qo'shimchalari, ko'plik shakllari va so'z yasovchi qo'shimchalar orqali hosil bo'lishi tildagi tizimli bog'liqlikni ifodalaydi.

Umuman olganda, meronimlarning grammatik va tematik xususiyatlarini chuqur o'rganish nafaqat lingvistika, balki kognitiv fanlar va mantiqiy tahlil kabi sohalar uchun ham foydalidir. Bu munosabatlarning tabiati va ularning kontekstual ishlatilishini chuqur tahlil qilish kelajakdagi tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Olena Materynska. Semantic relation of meronymy in languages of different structure (Case study of semantics of body part names). Article. Advanced education. Issue 12. 2019. – P. 255-264
2. Rahmonova, S. N. M. (2025). TILSHUNOSLIKDA PARTONIM TADQIQI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 5(1), 449-452.

3. Кузьменко Н.В. Меронимы современного английского языка в свете теории грамматикализации. Гуманитарные науки. – С.121-127.
4. Кузьменко Н.В. Холо-меронимическая структура как модель концептуализации тела человека. Вестник КГУ им. Н.А.Некрасова.2015. – С. 125-130.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).